КЫРГЫЗ-ТҮРК МАНАС УНИВЕРСИТЕТИ

КООМДУК ИЛИМДЕР ИНСТИТУТУ

ЭКОНОМИКА БАГЫТЫ

КЫРГЫЗСТАНДЫН АЙЫЛ-ЧАРБА ТАРМАГЫН ӨНҮКТҮРҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ ЖАНА АНЫН ЕВРАЗИЯЛЫК ЭКОНОМИКАЛЫК БИРИМДИКТЕГИ ОРДУ

МАГИСТРДИК ИШ

Сайкал ОТОРОВА

Илимий жетекчи: Экономика илимдеринин доктору,

профессор Жусуп ПИРИМБАЕВ

БИШКЕК 2017

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган :Сайкал ОТОРОВА
Университет :Кыргыз – Түрк «Манас» университети
Багыты :Экономика
Иштин сыпаты :Магистрдик диссертация
Беттердин **саны** :XVii+ 128
Бүтүрүү датасы : 29.06. 2017
Илимий жетекчи :Экономика илиминин доктору, профессор Жусуп Пиримбаев

КЫРГЫЗСТАНДЫН АЙЫЛ-ЧАРБА ТАРМАГЫН ӨНҮКТҮРҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ ЖАНА АНЫН ЕВРАЗИЯЛЫК ЭКОНОМИКАЛЫК БИРИМДИКТЕГИ ОРДУ

Кыргызстан экономикалык абалы боюнча өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн катарына кирет. Өлкө экономикасынын өнүгүүсүндө жергиликтүү өндүрүштүн жана ишмердүүлүктүн өнүгүүсү чоң ролду ойнойт. Бирок азыркы убакытта Кыргызстанда өндүрүш эң төмөнкү көрсөткүчкө түшүп кеткен, өлкөдө болгон техниканын баары эскирип, ондоого жараксыз абалга келип жеткен.

Дүйнө жүзүндө глобализация процесси жүрүп жаткан мезгилде, ар бир мамлекеттин өндүрүшүнүн алдында чоң маселелер турат. Алардын эң негизгиси керектөөчүлөрдүн суроо-талабын өз убагында жана жогорку деңгээлде (баасы, сапаты жагынан) канааттандыруу болуп саналат. Дүйнөлүк заманбап экономикада, өндүрүүчүлөр өз ара керектөөчүлөр үчүн күрөшүп келет. Тажрыйба көрсөткөндөй, бул күрөштү туура инновациялык мамилени колдонгондор жана продукциянын жаңы түрүн өндүрүүнү көздөгөндөр, маркетинг теориясынын ар түрдүү стратегияларын жана тактикаларын колдонгондор жеңип чыгат. Ошондуктан, өндүрүштүн жалпы тоскоолдуктарын аныктоо, аны чечүүдө өнүгүүнүн альтернативдүү жолдорун табуу керек. Ушуга байланыштуу айыл чарба тармагынын өнүгүшүндө инновациялык технологияларды жана интеграцияланган маркетингди колдонуу туура болот. Өлкөбүз Евразиялык

экономикалык биримдигине киргенден кийин айыл чарба тармагына кандай жардамдар көрсөтүлдү? Евразиялык экономикалык биримдигиндеги орду кандай болот? Өзгөчө айыл чарба продукциясын өндүрүп, чет мамлекеттерге экологиялык жактан таза продукцияны сатуу жолу менен тармакты өнүктүрүү мүмкүнбү? Ушул сыяктуу маселелерди изилдөө максатында магистрдик диссертациянын темасы катары жогорудагы тема тандалды.

Бул теманы изилдөөдө айыл чарба тармагынын Кыргызстандын экономикасындагы орду жана Евразиялык экономикалык биримдигинде мүнкүнчүлүктөр каралып, теориялык жана эмпирикалык маалыматтарды колдонуп эконометрикалык анализ жасалды.

Үч негизги бөлүмдөн турган бул диссертациянын биринчи бөлүмүндө, айыл чарбасынын маани-маңызы, теориялык негиздери жана дүйнөлүк экономикалардагы орду, мамлекеттик колдоо тажрыйбасы каралды. Ал эми экинчи бөлүмүндө, айыл чарба тармагынын Кыргыз Республикасынын экономикасындагы орду жана анын калыптанышы, анын көйгөйлүү маселелери жана аны каржылоо булактары каралды. Үчүнчү бөлүмдө, айыл чарба тармагынын Евразиялык экономикалык биримдигиндеги орду, тармактын экспортун арттыруу жолдору жана мүнкүнчүлүктөрү каралып чыкты. Ошону менен бирге, Кыргызстандын айыл чарбасынын өндүрүшү, экспорту, импорту, тармактагы жумуштуулук, баа денгээли, жана кредиттердин суммасы арасындагы байланышты изилдеп эконометрикалык модель түзүлүп, анализ жасалды. Диссертациялык иштин аягында чыккан маалыматтарга таянып, жыйынтык чыгарылды жана сунуштар берилди.

Ачкыч сөздөр: Айыл чарба тармагы, Евразиялык экономикалык биримдик, Кыргызстан экономикасы, экспорт, импорт.

ÖZ

Yazar :Saykal OTOROVA
Üniversite :Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı :İktisat
Bilim Dalı :İktisat
Tezin Niteliği :Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XVİİ+ 128
Mezuniyet Tarihi : 29.06.2017
Tez Danışmanı :Prof. Dr. Cusup PİRİMBAEV

KIRGIZİSTAN'DA TARIM SEKTÖRÜNÜN GELİŞİM SORUNLARI VE AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ'NDEKİ YERİ

Kırgızistan ekonomik durumuna göre gelişmekte olan ülkedir. Ülke ekonomisinin gelişebilmesi için yerli üretimin ve girişimciliğin gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda üretimde büyük bir azalış ortaya çıkarak ülkede tüm makine-teçhizatlar eskimiştir.

Küreselleşme sürecinde, her ülkenin üretimi üzerinde büyük sorunlar çıkacağı ön görülmektedir.Bu sorunların en önemlisi tüketicilerin arz ve talebinin zamanında ve yüksek derecede (fiyatı ve kalitesine göre) karşılanamamasıdır. Modern küresel ekonomide üreticiler kendi aralarında tüketiciler (müşteriler) için mücadele etmektedir. Gözlemlere göre yenilikçi yaklaşımları kullananlar, çeşitli ürünlerin üretimi için çaba gösterenler, pazarlama teorisinin çeşitli strateji ve taktiklerini kullananlar bu mücadeleyi kazanırlar. Bu nedenle üretim için bütün engeller belirlenmeli ve gelişimin alternatif yolları bulunmalıdır. Buna göre, tarım sektörünün gelişmesi için yenilikçi teknolojileri ve bütünleşik pazarlama metodlarını kullanmak yararlı olacaktır.

Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılmasından sonra hangi yardımların sağlandığı; Avrasya Ekonomik Birliği'ndeki tarım sektörünün yerinin nasıl olabileceği; ekolojik temiz ürünleri üretip onları ihraç ederek tarım sektörün geliştirip geliştirilemeyeceği gibi sorunları incelemek amacıyla bu konu seçilmiştir.

Bu çalışmada tarım sektörünün Kırgızistan ekonomisindeki yeri, Avrasya Ekonomik Birliği'ndeki perspektifleri teorik olarak incelenmekte, ampirik veriler ile ekonometrik analiz yapılmaktadır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak tarım sektörü üzerinde durularak; teorik temeller ve sektörün dünya ekonomisindeki yeri ile gelişme durumuna yönelik çeşitli çalışmalar incelenmektedir. İkinci bölümde tarım sektörünün Kırgızistan ekonomisindeki yeri ve oluşumu, sektördeki sorunlar ve finansman kaynakları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümdeyse, tarım sektörünün Avrasya Ekonomik Birliğindeki yeri, tarım ürünlerinin ihracatını arttırmak için gerekli yöntemler incelenmektedir. Bunun yanısıra, Kırgızistan'ın tarım sektöründe ihracat, ithalat, fiyat oranı, kredilerin verilmesi ve diğer veriler kullanılarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonunda, elde edilen bilgilere dayanarak sonuçlar çıkarılmakta ve uygun politika önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım sektörü, Avrasya Ekonomik Birliği, Kırgızistan Ekonomisi, İhracat, İthalat, Tarım Ürünleri

АННОТАЦИЯ

Автор : Сайкал Оторова

НазваниеВУЗа : Кыргызско-Турецкий университет “Манас”

Направление : Экономика

Тип диссертации : Магистрская Диссертация

Количество страниц : XVİİ+ 128

Дата окончания учебы :29.06.2017

Научный руководитель: Доктор экономических наук, профессор Жусуп ПИРИМБАЕВ

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В КЫРГЫЗСТАНЕ И РОЛЬ В ЕВРАЗИЙСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОЮЗЕ

Кыргызстан по уровню экономики входит в число слаборазвитых стран. Для экономического развития страны имеет важное значение местное производство и предпринимательство. Но как всем известно, в стране производство упало до самого низкого уровня, а вся техническая основа производства устарела и не подлежит восстанавлению.

В условиях мировой глобализации в каждой стране остро стоят вопросы производства. Одним из самых главных вопросов является своевременное и качественное удовлетворение спроса потребителей (в отношениях цена-качество). В современной экономике производители вступают в конкурентную борьбу за потребителей. Опыт показывает, что победителями становятся те участники, которые используют правильные инновационные решения, создавая новые виды товаров и услуг, и различные стратегии и подходы современного маркетинга. Для этого необходимо выявить все препятствия развития производства и найти альтернативные пути развития. В связи с этим, для развития сельскохозяйственного сектора нашей страны перспективным является внедрение инновационных технологий и интергрированного маркетинга.

С момента вступления в Евразийский экономический союз какая помощь была оказана сельскохозяйственной отрасли, какое место и значение она будет занимать в масштабах союза? Возможно ли производство и реализация заружным странам экологически чистой продукции и вместе с тем развитие сельского хозяйства нашей страны? В целях изучения такого рода проблем была определена вышеуказанная тема магистрской диссертации.

В процессе изучении данной темы рассмотрены роль и перспективы развития сельского хозяйства Кыргызстана в Евразийском экономическом союзе, а так же сделан эконометрический анализ с использованием теоретических и эмпирических данных отрасли.

В первой главе данной диссертации рассмотрены сущность сельского хозяйства, теоретические основы развития и опыт государственной поддержки место в мировой экономике. Во второй главе изучена роль и формирование аграрного сектора в экономике Кыргызстана, рассмотрены главные проблемы развития и источники финансирования отрасли.

В третьей главе главное внимание уделено роли сельского хозяйства Кыргызстана в Евразийском экономическом союзе, сделан акцент на перспективы развития и пути повышения экспорта аграрного сектора. Также сделан эконометрический анализ с использованием показателей в сельском хозяйстве: импорт, экспорт, кредитование, уровень цен, производство и число занятых. В конце диссертации на основании изученной информации были предложены рекомендации.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, Евразийский экономический союз, экономика Кыргызстана, Импорт, Экспорт.

ABSTRACT

Researcher: Saykal Otorova
University: Kyrgyz – Turkish Manas University
Discipline: Economics
Type of study: Master Dissertation
Number of pages: xvii+ 128
Date of graduation: 29.06.2017
Research superviser: Professor, Ph.D. in Economics Jusup PIRIMBAEV

The Problems of Agricultural Development in Kyrgyzstan and Its Role in the Eurasian Economic Union

It is known that Kyryzstan is on the last place by economical highlights. The development of local industry and entreprenuership is important in development of economy. Production decreased to low the indicator, tecnology of the country became out of date and there is no need to repair them.

There are big problems in front of industry of every government in process of worldwide globalization. Satisfaction of consumers' demand on the high level (price, quality) and on time is the very important of them. Manufacturers fight for consumers in the modern economy.

Experience shows that this fight will be won by those, which use right innovations and targeted at production of new kind of product, use different strategies and tactics of marketing theory. So there should be determined general obstacles of production and alternative ways of solving them. In this connection, it is very perspective to use innovational technology and integrated marketing in the agricultural sector's development. What help was provided to the agricultural sector on entering to Eurasian Economical Union?,What place will be of our country in the Eurasian Economical Union? For example: is that possible to develop the sector by production of agricultural goods and selling ecologically pure products to foreign countries? For purpose of researching these problems above mentioned theme was chosen as the theme of master dissertation.

In researching this theme there will be done econometrical analysis using theoretical and empirical information by reviewing the place of agricultural sector in the economy of Kyrgyzstan and perspectives of Eurasian Economical Union.

Dissertation consists from three main chapters. The mean of agriculture, theoretical foundations and the place in the world economy, evolution are reviewed in the first chapter of

the dissertation. The second chapter describes the role of agricultural sector in the economy of Kyrgyz Republic and its formation, problematic tasks and its sourcing. The place of agricultural sector in the Eurasian Economical Union, increasing of sector export and its perspectives are reviewed in the third chapter. At the same time there was done econometrical model's analysis related to economic development of agriculture and the other macroeconomic figures. At the end of dissertation there was made conclusion based on information appeared from dissertation and proposed recommendations.

Key words: Agriculture, the Eurasian Economic Union, the Kyrgyz economy, Import, Export.